

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Χαλκογραφία τού 18ου αι. στήν όποια εικονίζεται, στό δεξιό άκρο, τό θήμα τής Πνύκας όπου συνεδρίαζε ή εκκλησία του δήμου.

Παράλληλα μέ τή φιλοσοφική άναζήτηση, οι άρχαίοι "Ελληνες άνέπτυξαν και όριοθέτησαν μιά λαμπρή μελέτη τού πολιτικού φαινομένου.

'Η άναζήτηση τού τέλειου κοινωνικού συστήματος και οι προσπάθειες γιά τή δημιουργία τής κοινωνίας τού δικαίου, μέ τήν έννοια τής ύπαρξης τού άτόμου σάν πολιτικού και κοινωνικού ζντος, άποτέλεσαν πραγματικά τή βάση πάνω στήν όποια οικοδομήθηκαν όλα τά νεότερα κοινωνικά συστήματα.

Στήν καταπληκτική άνάπτυξη τής πολιτικής φιλοσοφίας στήν άρχαία 'Ελλάδα βοήθησαν σημαντικά ή άνάπτυξη τού έμποριου και τών ταξιδιών, ή οικονομική άνθηση, καθώς και ή ποικιλία στίς μορφές διακυβέρνησης.

Δημήτρης Π. Παπαχρήστου
Κοινωνιολόγος

Μιά ύποτυπωδής μορφή κοινωνικής άργανωσης διαφαίνεται στά ομηρικά έπη, στηριζόμενη ως σέ φεουδαρχικές βάσεις. Στά έργα του Ήσιοδίου, άργοτερα, περιγράφεται μιά πολύ έξελιγμένη άργανωτική κοινωνία. Μέ τη συμμετοχή δύο και περισσότερων άτομων πού προέρχονταν από τά λαϊκά στρώματα, στα δργανά λήμητς τών άποφάσεων, άνοιγει πραγματικά ένα εύρυ πεδίο πολιτικών αντιλήψεων και στοχασμών, όπου ο πολιτικός πραγματώνται και κορυφώνται η πολιτική σκέψη τών αρχαίων Έλληνων, με κύριους έκφραστές, τόν Πρωταρχό, τόν Σωκράτη, τόν Πλάτωνα, τόν Ισοκράτη, τόν Αριστοτέλη, και τόν Δημοσθένη.

'Η Αθηναϊκή Πολιτεία

Τή σημαντικότερη θέση, μέ κριτήριο τή δημοκρατική κοινωνική άργανωση και τήν καθιέρωση πολιτικών θεσμών που έμειναν ανεξίτηλοι στην πέρασμα τών αιώνων άναμενα στήν πολεικόρατή του αρχαίου κόσμου, κατέχει άσφαλτο τήν Αθήνα.

Ό χαρακτήρας του κράτους, σάν πολιτική άργανωμένη κοινότητα, και ή έννοια τής δημοκρατικής διοίκησης στήν αρχαία Αθήνα, άποτελεσαν άναμφισθήτητα τά πρόπτω γιά τίς μελλοντικές μορφές διακυβέρνησης τών κοινωνιών. Στην άθηναϊκη πολιτεία δύκαμα έδρανωνται ή πολιτεία τής ισονομίας και ή θέση του πολίτη άπεναντι στήν έξουσια απόκτη τήν πραγματική της δημοκρατική διάσταση.

Είναι γνωστό ίτι τό άθηναϊκό κράτος άποτελεί τήν πιο γνήσια και άντιπορο-σωπετική μορφή δουλοκοπτικού κράτους. Και τούτο γιατί άν πάρουμε σάν δεδομένο ίτι ο χαρακτήρας τής παραγωγής ήταν άγριοτικός, οι κοινωνικές διαμάχες έπαιρναν τή μορφή μιάς διαρκούς πάλης μεταξύ δύο τάξεων τών δύοπων τά οικονομικά συμφέροντα ήταν άντιθετα: Τή τάξης τών «έλευθερων» ή όποια κατείχε και τά μέσα παραγωγής, δηλαδή τήν καλλιεργήσιμη γη, και τή τάξης τών δούλων οι ίποιοι λαγίζονταν σάν τά έργαλεια τής έργασίας. Η μορφή αύτής τής ταξικής πάλης καθιέρωσε και ωμοποιήσε τήν πολιτική έπιθετης τής τάξης τών έλευθερών, ή όποια συστηματικά έκμεταλλεύεται τούς δύολους.

Οι κοινωνικές διαμάχες τήν έποχη αύτής έξελισσονται μεταξύ τών διαφόρων γενών και φυλών, μέ άντικει-

μεν την ίδιοκτησία έπι τής γης. Άρχιζει λοιπόν νά διαμορφώνεται ή πρώτη έννοια τής άτομικης ίδιοκτησίας. Παράλληλα γίνεται άπαρατη και ή υπαρξη μιάς κεντρικής κρατικής άργανωσης, με σκοπο τήν έπιθετη τής κοινωνικής ειρήνης, ή όποια θά καθόριζε κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς γιά τα μέλη και τών τεσάρων φυλών.

Μέ τίς διατάξεις δύο «Συνταγμάτων», πού άποδιδονται στον Θόμασα, ή Αθηνάς απόκτη μιά κεντρική διοίκηση και οι ύποθεσεις και τών τεσάρων φυλών, διαχειρίζονται από κοινωνικό. Μέ τη συγχώνευση ούσιαστικά και τών τεσάρων φυλών, καθειρώθηκε μιά μορφή κεντρικής άργανωσης, από τήν όποια ζεπήσθει ή πρώτη έννοια του κράτους. Τήν έποχη αυτή διαχωρίζεται γιά πρώτη φορά ή κοινωνία σε τάξεις, άναλογα με τή θέση του κάθη πολίτη στη διδικασία τής παραγωγής. Μέ τό δεύτερο σύνταγμα του Θόμασα πρόπτως διαιρεσεις τών πολιτείας σε τρεις τάξεις, στούς εύγενεις, στούς γεωργούς και στούς τεχνίτες.

Δέν πρέπει νά φανει παράδοξο, ίτι αυτή άκριβως ή «ολιγαρχική» άργανωση του κράτους, ήταν έκεινη πού δημιουργήθηκε και τίς ιστορικές προϋποθέσεις γιά την παρακμή τής διασταύρωσης της δικαστικής πολιτεύματος.

Η έξιλητη τής οικονομίας, πού τώρα στηρίζεται στή έμπορευματική παραγωγή, άριστοκοπίσε τή συγκεντρωση πλούτου στά χέρια τής άριστοκρατίκης ολιγαρχίας. Έπι πλέον ή καλλιεργήσαμη γη άντη στήν ίδιοτησία της. Η άριστοκρατία πλέον έπειτα τήν πολιτική θέληση, άσκουσε τήν έξουσια, και καταπίεζε κάποια περισσότερο τους φτωχούς και τους άκτημονες άγροτες.

Μέσα λοιπόν στήν έδυτη αυτή κοινωνική οικονομική διαμάχη, ή έμφανιση ένός άρθρολογιστή πολιτικού και νομοθέτη, του Δράκοντα, τόν Το αιώνα, ισχυροποίησε τή θέση τής κρατικής έξουσιας. Ό Δράκων πού πρώτος κατέγραψε τούς νόμους περιόρισης μερικά από τά προνόμια τής άριστοκρατίας, καμάρ άμως άλλαγή δέν έπεφερε στή θέση τών άκτημονων και φτωχών γεωργών. Έτσι οι κοινωνικές διαμάχες δχι μόδη δέν κόπασαν, άλλα άντιθετα ένταθηκαν.

Τό μεγάλωμα τού κοινωνικού χάραματος, άναμεσα στούς γαιοκτήμονες και τούς γεωργούς άρχισε νά συντε-

λείται μέ τή χρησιμοποίηση τού νομίσματος, τού άποτελεσματικότερου, ώπως αποδείχτηκε, μέσου γιά την άπλοπευρη έκμεταλλευση τών άκτημονων. Συγχρόνως έμφανιζεται τώρα και ή θεομός της υποθέσεως, πού περιλάμβανε άκόμα και τήν υποθήκηση τού άνθρωπου σώματος.

Φαίνεται λοιπόν καθαρά ίτι ή κοινωνική δύμηση και ή πολιτική άργανωση τού άθηναϊκου κράτους σχηματίζονταν άπο τίς έντονες και σκληρές συγκρούσεις τής άριστοκρατίας μέ τα πολιτικά στρώματα τών άγροτών και τών καταπιεσμένων πολιτών.

Τά προνόμια τής άριστοκρατίας έχαλλου τά θωράκις και ή καθιέρωση μιάς ταξήκη νομοθεσίας.

Υπάρχουν ώστόσο και στοιχεία τού άριστοκρατικού καθεστώτος τά όποια συνέβαλαν θετικά στήν έξιλη τού δημοκρατικού πολιτεύματος. Τέτοιο ήταν ή δημιουργία νομοθετικών και δικαστικών άργανων, ώπως ό Αρειος Πάγος, πού άποτελούσαν παράγοντες σταθερότητας στήν πολιτική άνω, καθώς και συμμετοχή στά δργανα τής έξουσιας, περισσότερων πολιτών, πάντοτε θώμας από τά μέλη τής άριστοκρατίας.

Η άξεναδμενη θώμας συμμετοχή στά δργανα τής πολιτικής έξουσιας τών πολιτών, και ή πίεση τών καταπιεσμένων μαζών, θωμήσαν στή σταδιακή δημοκρατική μετεξέλιξη τού άριστοκρατικού πολιτεύματος, και τέλος στήν άντικατάσταση τού ήποτε της δημοκρατικής πολιτεύματος, τό μέλη τής άριστοκρατίας. Τό άξεναδμενη θώμας συμμετοχή στά δργανα τής πολιτικής έξουσιας τών πολιτών, και ή πίεση τών καταπιεσμένων μαζών, θωμήσαν στή σταδιακή δημοκρατική μετεξέλιξη τού άριστοκρατικού πολιτεύματος, και τέλος στήν άντικατάσταση τού ήποτε της δημοκρατικής πολιτεύματος, τό μέλη τής άριστοκρατίας. Τό άξεναδμενη θώμας συμμετοχή στά δργανα τής πολιτικής έξουσιας τών πολιτών, και ή πίεση τών καταπιεσμένων μαζών, θωμήσαν στή σταδιακή δημοκρατική μετεξέλιξη τού άριστοκρατικού πολιτεύματος, και τέλος στήν άντικατάσταση τού ήποτε της δημοκρατικής πολιτεύματος, τό μέλη τής άριστοκρατίας.

Καθοριστική είναι ή συμβολή στή διαμόρφωση τού δημοκρατικού πολιτεύματος στήν άρχαια Αθήνα, άλλα και στή μελλοντική έξιλη τής πολιτικής σκέψης ένός μεγάλου πολιτικού και θεωρητικού νομοθετή, τού Σόλωνα.

Η πολιτική μεταρρύθμιση του χαρακτηρίζεται άπο τήν πραγματοποίηση ριζοσπαστικών πολιτικών άλλαγών, και τή λύση τών προβλημάτων τών άγροτών.

Ο Σόλωνας κατάργησε τά χρέη τους (σεισάχθεια), και αναδένειμε τήν καλλιεργήσιμη γη, άπαγορεύοντας

παράληλα και τις ύποθήκες. Ή κοινωνική άπειρευθύνωση τών άγροτών θεωρείται ιδιαιτέρα επαναστατικό μέτρο του μεγάλου πολιτικού. Μέτρην κατάργηση τών χρεών, άλλαξει και ή σχέση τού πολίτη με την άτομική περιουσία.

Δημιουργείται λοιπόν μια καινούρια οικονομική και κοινωνική βάση στη δύναμή του αθηναϊκού κράτους. Ή θέση της κυριαρχηγής τάξης της άριστοκρατίας άρχισε νά κλονίζεται. Η έπιδωξη του γενικού συμφέροντος, πού σήμερα άποτελεί κατοχυρωμένο άξιωμα δύναντας τών δημοκρατικών πολιτευμάτων, πήρε την άκριβή της μορφή μέτρη του Σόλωνα.

Οι βαθιές άλλαγές στη χρήση τών

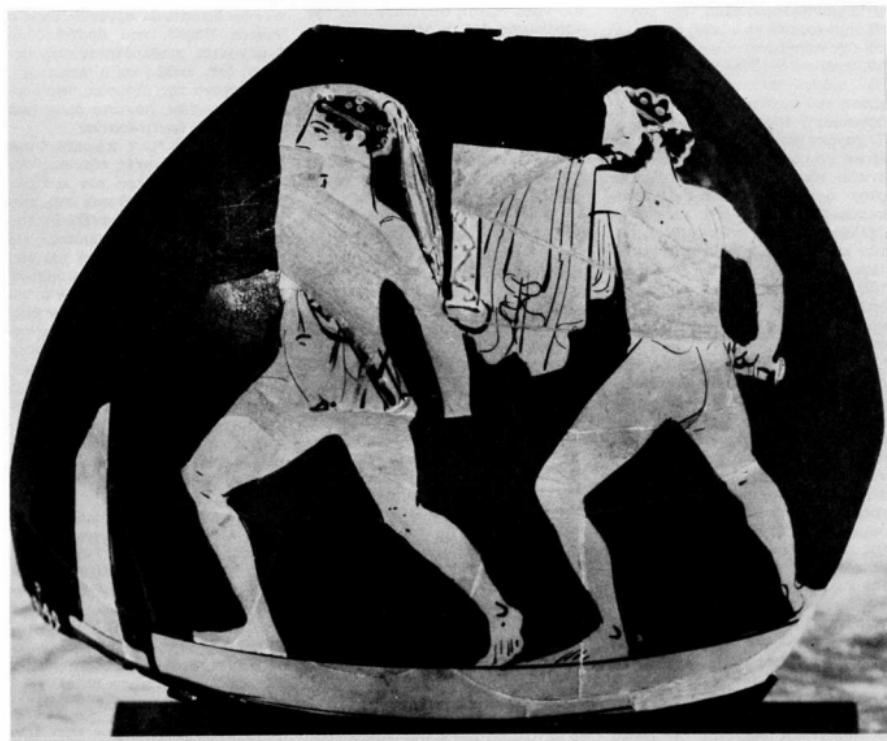
μεσών της παραγωγής, άνοιξαν τό δρόμο για έναν έπανακαθορισμό της ταξικής διάρθρωσης, και έναν άκριβη διαχωρισμό τών κοινωνικών τάξεων. Ό Σόλωνας χρησιμοποίησε σάν κριτήριο γιά τη διαιρέση τών τάξεων τά είσοδηματα άπό τή γη. "Όλα ίμως τά δένωματα δόθηκαν στην τάξη που παρήγαγε περισσότερο, τούς πεντακοσιομέδιμνους. Πρέπει ίμως νά σημειωθεί έδω ότι αυτή ή διαιρέση τών τάξεων είχε σχέση και με τήν ύπαρχουσα τότε στρατιωτική οργάνωση.

Μέ τό νομοθετικό του ζηργό ο Σόλωνας εισήγαγε στήν άθηναϊκή δημοκρατία δύο νέα στοιχεία. Τήν άπολυτη άποδεσμευτική τού πολίτη άπό τήν έξαρτηση της καταγωγής, με τήν έν-

ταξή του στό άργανωμένο κοινωνικό σύνολο, και τή μετάβολη στό χαρακτήρα τής οικονομίας μέ τήν άναπτυξή τού έμπορου και τής βιοτεχνίας.

Τό πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο τής νομοθεσίας του Σόλωνα έπερσε σε καθοριστικά τήν άναπτυξή της έπιστημης τού Δικαίου, και όχι μόνο στό Ρωμαϊκό και στό Βυζαντινό Δίκαιο, άλλα και στό Δίκαιο τής νεότερης Ευρώπης.

Η έπεμβαση τού Σόλωνα στήν άργανωση τής κρατικής έξουσίας χαρακτηρίζεται άκομα άπό τήν καθέρωση και ισχυροποίηση ένός νομοθετικού σώματος, τής Βουλής τών τετρακοσίων, έξασθενίζοντας άκομα περισ-

Οι τυραννοκτόνοι 'Αρμόδιος και 'Αριστογείτων. Έρυθρόμορφη σινοχώρη τού Μουσείου Fine Arts τής Βοστώνης. Ο καλλιτέχνης έχει όποδώσει τή στιγμή τής έπιθεσης κατά τών Πεισιστρατιδών Ιππαρχου και 'Ιππια, τελευταίων έκπρωσών τού τυραννικού καθεστώτος στήν Αθήνα.

σότερο την πολιτική ισχύ των άριστοκρατών.

Παρά τις ριζοσπαστικές άλλαγές που έπεφερε στον Σόλωνα στην άθναϊκή κοινωνία, οι οικονομικοί και κοινωνικοί ανταγωνισμοί δεν έπιψαν καν ύπάρχουν. Και τούτο γιατί, όπως συμβαίνει πάντοτε με τα ταξικά κράτη, οι έπαναστατικές κοινωνικές μεταβολές δεν έρχονται με τη νομοθετική αναδιοργάνωση της λειτουργικότητάς τους, αλλά είναι άποτέλεσμα της ουγκρώσης των ταξικών συμφερόντων, που στην Αθήνα του βορεί και δους αώνων ήταν τόσο κοινωνικό δυσοικονόμικό.

Η κοινωνική διαίρεση του Σόλωνα, με βάση την οικονομική θέση, ήταν φυσικό να άνιψιμηρήσει μία άλλη κυριαρχη τάξη: Αύτη που άντικεμενικά θα μπορούσε να έπιπλαίται την οικονομική κυριαρχία της στις άλλες άσθενέστερες τάξεις.

Έτοις ή κοινωνική διαμάχη πάρινε μιά άλλη μορφή με την έμφαση άντιμασόμενων κοινωνικών παρατάξεων. Συγκροτήθηκαν διάφορα κοινωνικά σύνολα, τό κυριότερο γνωρίσμα των οποίων ήταν ο κοινός τόπος κατοίκησης. Η ύπερσύσχυση της πού δυναμική παράταξης, έκεινής των κατοικών των όρεινών διαιρειμάτων, με έπικεπτούς τον Πειστράτο, δημιούργησε μιά νέα διάδοχη μορφή καθεστώτος, την τυρανία.

Οση αύστηρότητα και άν περιέχει δόρος «τυραννία», δεν μπορεί νά σαχαριστεί κανείς διά τα τυραννικά καθεστώτα της έποχης περιείχαν καὶ διὰ τά γνωρίσματα τῶν αὐτάρχικων καθεστώτων.

Έπροσκοι μάλλον για μιά μορφή ολιγαρχίας που στηρίζοταν στην πολιτική ισχύ ένος προσώπου ή «διαφόρων οἰκογενειῶν», στήν οποία δώμας αναιμεγύνουνταν και σημαντικά δημοκρατικά στοιχεία. Τέοτα ήταν ή διατήρηση της κοινωνικής είρηνης με τὴν ένισχυση τοῦ κύρους καὶ τῆς θεστῆς τῆς κρατικῆς ἔδουσιας, καὶ ἡ ὄργανωση τῆς δικαιούσης, ἔργα κυρίων τοῦ Πειστράτου.

Τη βάση δώμας γιά την ἐδραίωση τῆς πραγματικής δημοκρατικής άθναϊκής πολιτείας έβαλε ἀσφαλῶς ἔνας δῆλος μεγάλος μεταρρυθμιστής, ὁ Κλεισθένης, πού ἐκμηδένισε τὴν ισχὺ τῶν διαφόρων παρατάξεων.

Μέ το γεωγραφικό χωρισμό τῆς Αττικῆς δημιουργήθηκαν ἕκατον (100) δῆμοι, οι οποίοι διατηρούσαν καὶ μά σχετική διοικητική αὐτοτέλεια. Εισάγεται έτσι, γιά πρώτη φορά, ἔνας καινούριος πολιτικός θεσμός, ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση, πού άποτελεῖ

καὶ σήμερα ἔνα ἀπό τά βάθρα τῆς ουγκρονής δημοκρατίας.

Μέ τη δημιουργία τῶν δέκα φυλῶν, ὁ Κλεισθένης ἔδωσε τὸ τελειωτικό χτύπτων στὴν ἐπικυριαρχία τῶν ἀριστοκρατικῶν γενῶν καὶ φυλῶν. «Ἐνας ἐπίσης καινούριος θεσμός, ἡ γῆγια λαϊκὴ ἀντηροσύνηση εἶναι τὸ ἐπαναστατικὸ στοιχεῖο τῆς μεταρρύθμισης τοῦ Κλεισθένη. Ἡ Βουλὴ πλέον ἀποτελεῖται ἀπό πεντακόσια (500) μέλη, δηλαδὴ ἀπό καθε φυλὴ πενήντα (50) δουλευτές, πού προέρχονταν ἀπό δόλους τούς δῆμους τῆς.

Η σημερινή μορφή τοῦ κοινωνουλοῦ δέν ἀφήνει καμιά ἀμφιβολία ὅτι τὸ πρώτο ἀναλογικά ἐκπροσωπούμενο κοινοδουμευτικό σώμα ήταν αὐτὸ τοῦ Κλεισθένη.

«Ἐνας ἐπίσης καινούριο στοιχεῖο ἐμφανίζεται ἐδώ, ἡ πολιτική ἀπομόνωση, ὁ θεσμός δηλαδὴ τοῦ ὁστρακισμοῦ.

Ἐτοις καὶ τὸ τελευταῖα ἔγνη τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος ἔξαφανίζονται καὶ ἀρχίζει ἡ οἰκοδόμηση ἐνός νέου πολιτεύματος, τῆς δημοκρατίας, πού ἡ ίδια τῆς ἡ φυσιογνωμία διαυλακώνει ὅλα τὰ νεότερα πολιτικὰ ρεύματα.

Τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὅποιο περικλείονται ὅλες οἱ τάσεις, στὶς νεότερες καὶ σύγχρονες μορφές διακυβέρνησης, μπορεῖ νά ὁρισθεῖ μόνο μὲν τὴν ἔννοια «ὅ λαός κυριάρχος». Καὶ ἡ ἀρχαὶ ἀθναϊκὴ πολιτεία ήταν ἔκεινη πού καθέλωσε καὶ δημιούργησε μέσα ἀπό τὴ δημαρκή πολιτικὴ ἀναζήτηση, τὴ λαϊκὴ κυριαρχία.

Στά χρόνια τοῦ Πειρικλή ἔχουμε πά καὶ τὴν κορύφωση τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ὄργανωσης, παράλληλα μὲ τὴν πολιτιστικὴ δημιουργία.

Ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ πολίτη σαν μέλους τῆς κοινωνίας, καὶ ἡ ὄρθοδογιστικὴ τοποθέτηση τοῦ ἀπένταντι στὸν πολιτική ἔξουσιο σε βαθμὸ τέτοιο, πού καμιά νεότερη πολιτικὴ ίδεολογία δέν μπόρεσε νά μεταβάλει, ἀποτελεῖσθαι λαμπρὸ δημιούργημα τῆς ἀθναϊκῆς κοινωνίας.

Πραγματικά μὲν τὸν Πειρικλή συντελέστηκε ἔνα σπάνιο πολιτικό φανόμενο: Ὁ συνδυασμός τῆς πολιτικῆς ἐπιδίωξης, μὲ τὴν πολιτιστικὴ ἀναζήτηση καὶ δημιουργία.

Τελειώνοντας θά πρέπει νά σημειωθεί ἐδώ ὅτι τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐπιοκδόμημα τῆς ἀθναϊκῆς πολιτείας είναι συνδεδέμενο μὲ τὸν πολιτικὸ στοχασμὸ καὶ τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πού καταζώνει μέσα ἀπό τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Βιθλιογραφία

Γ. Κ. ΒΛΑΧΟΥ, Πολιτική, τόμος ά'.
ΑΝ. Δ. ΑΝΤΩΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ συνεισφορά τῆς πολιτικῆς μεταρρύθμισης τοῦ Κλεισθένη στὸ σηματοσήμα τοῦ κράτους.
Ιστορία Ελληνικοῦ Εθνους, τόμος θ'.
Χ. ΜΠΕΝΓΚΤΣΩΝ, Ιστορία ἀρχαίας Ἑλλάδας.

The Political Evolution of Ancient Athens

Athens has distinguished itself among all other city-states of ancient Greece in the search for a perfect social and democratic system of administration.

The rural character of production in Attica led the classes possessing the production media and the slaves to a perpetual struggle. Therefore, the establishment of a central state organization became indispensable for the social peace.

The kingship was succeeded in government by the aristocratical oligarchy while legislative and judicial bodies were formed to reinforce the stability.

The increasing participation of the citizens in the instruments of the political authority contributed to the progressive decrease of the power of aristocracy in the government. In timocratic government, a version of oligarchy, the political privileges were assigned to citizens willing to exercise public power on the basis of their income.

The introduction of certain radical measures by Solon, like the annulment of debts, the consolidation of land, the ban of mortgage and the development of commerce changed the relation of the citizen to the private property and sought the general welfare.

However, the social division made by Solon on economic criteria resulted in the creation of rival fractions distinguished by the place of settlement. Finally, Peisistratos, the leader of the «mountainous» faction installed tyranny, a form of administration based on the one-man-power, including, nevertheless, certain democratic elements. However, Kleisthenes contributed greatly to the establishment of democracy by introducing the institution of the local self-administration, that stands until today as one of the foundations of Democracy. Thus, the fifty deputies elected from each of the ten municipalities of Attica and constituting the body of the «Boule» as well as the democracy -defending mechanism of ostracism extinguished the power of aristocracy and guaranteed the smooth functioning of Democracy.